

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

RENDESZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

TÉZISFÜZET

BANDI ISTVÁN

A ROMÁN TITKOSSZOLGÁLATOK TÖRTÉNETE 1907-TŐL 1989-IG

CÍMŰ DOKTORI (PHD-) ÉRTEKEZÉSHEZ

TÉMAVEZETŐK:

DR. HABIL BODA JÓZSEF PhD CÍMZETES EGYETEMI TANÁR,

NYUGÁLLOMÁNYÚ NEMZETBIZTONSÁGI VEZÉRŐRNAGY

DR. KOVÁCS TAMÁS PhD TANSZÉKVEZETŐ, EGYETEMI DOCENS

BUDAPEST, 2026

Tartalom

1. A tudományos probléma megfogalmazása.....	2
2. A tudományos célok és hipotézisek.....	3
2.1. A kutatási hipotézisek	3
2.2. A tudományos célok.....	5
3. A kutatómódszertan áttekintése.....	6
4. A vizsgálat tömör leírása fejezetenként.....	7
5. Következtetések.....	9
6. Új kutatási eredmények és a hipotézisek érvényesülésének összegzése	11
7. A kutatási eredmények hasznosításának lehetőségei, ajánlások	14
8. A témakörrel kapcsolatban megjelent publikációk	15
9. Szakmai-tudományos életrajz	17

1. A tudományos probléma megfogalmazása

A román titkosszolgálatok történetének vizsgálata tágabb időkeretben lehetőséget nyújt az egyes történelmi korszakok mélyebb megismerésére, konkrétan a királyi Románia és a kommunista diktatúra társadalmi, politikai és geopolitikai folyamatainak szakági (hírszerző és kémelhárító) értelmezésére. Miközben a két világháború közötti időszak román titkosszolgálati és rendészeti struktúráját döntően a nyugat-európai államoktól átvett intézményi minták határozták meg, addig az 1948-ban felállított Securitate intézményi felépítése már egyértelműen a szovjet modell átvételével és mintájára épült ki.

A kutatás arra keresi a választ, miként alakult át a korai Securitate nyers, fizikai elnyomásra tervezett, szovjet tanácsadók által dominált gépezete (1948–1964) egy olyan kifinomult, a társadalom totális megfigyelésére alkalmas apparátussá, amely a desztalinizációt, illetve hosszúra nyúló szovjetellenességet és az 1965-ös nemzeti kommunista fordulatot követően már kizárólag Nicolae Ceaușescu személyi kultuszát, illetve a nemzeti kommunista nómenklatúra önállósodási törekvéseit szolgálta ki.

Ugyancsak a tudományos probléma szerves része az a kutatási irány, amely a titkosszolgálati szervezet központi és területi (megyei) szintjei közötti működési mechanizmusokat vizsgálja. A szaklevéltári iratanyagok tanúsága szerint a Securitate – a felszíni ideológiai szakadékok ellenére – bizonyos működési, módszertani és operatív folytonosságot mutat a korábbi (királyi) korszak titkosszolgálati tradícióival, különösen az ellenségkép-konstrukciók és a sajátos hírigény terén.

A kutatás alapvető tudományos kihívása és újdonsága ezen rejtett kontinuitási elemek azonosítása a szakági (hírszerző és kémelhárító) központi szervek (így a szocialista országok elleni elhárításért felelős 0110-es egység), valamint a területi (tartományi és megyei) egységek szintjén. A probléma elméleti horizontját az a működési modell adja, amellyel a román titkosszolgálatok az irredentizmus mint egyik „külső-belső ellenségkép” állandó ébrentartásával biztosították saját intézményi legitimációjukat, és amely működési reflexek az informális hálózatokon keresztül a rendszerváltásokon (1945, 1989) túlmutatóan is nyomot hagytak a román titkosszolgálati kultúrán.

2. A tudományos célok és hipotézisek

2.1. A kutatási hipotézisek

A dolgozat vizsgálati tárgyát képező, 1907 és 1989 közötti történelmi korszak több jól elkülöníthető szakaszra tagolható. Ebben a struktúrában minden egyes periódust egy-egy meghatározó rendszerváltozás determinált, ami gyökeresen új kihívások elé állította a román titkosszolgálatokat. E fordulópontok feltárása érdekében a rögzített kutatási probléma és a szaklevéltári források kvalitatív forráskritikai elemzése alapján az alábbi tudományos hipotéziseket (H) fogalmaztam meg.

H1. Az intézményi folytonosság rejtett elemeinek hipotézise

A román titkosszolgálatok, illetve állambiztonsági szervek esetében a radikális rendszerváltó cezúrák (1944–1945, 1989) és a formális intézményi struktúrák látványos lecserélése ellenére mind központi, mind területi szinten kimutatható egyfajta rejtett operatív, módszertani és szervezeti kultúrából fakadó kontinuitás a királyi Románia titkosszolgálati tradícióival (Siguranța, SSI). Ez a folytonosság elsősorban a rögzült ellenségkép-konstrukciókban, az operatív hírigény belső struktúrájában, valamint a hálózati munka informális reflexeiben és gyakorlatában érhető tetten.

Feltételezésem szerint a román állambiztonsági szervek esetében a radikális rendszerváltó törések (1944–1945, 1989) és a formális intézményi struktúrák látványos lecserélése ellenére mind központi, mind területi szinten kimutatható egyfajta rejtett operatív, módszertani és szervezeti kultúrából fakadó kontinuitás a királyi Románia titkosszolgálati tradícióival (Siguranța, SSI). Ez a folytonosság elsősorban a rögzült ellenségkép-konstrukciókban, az operatív hírigény belső struktúrájában, valamint a hálózati munka informális reflexeiben és gyakorlatában érhető tetten. Úgy vélem, hogy az 1944 szeptemberétől induló kommunista hatalomátvétel során a régi apparátusból megörökölt informális kapcsolati hálók és módszertani elemek nemhogy nem hátráltatták a szovjet mintájú politikai rendőrség kiépülését, hanem kifejezetten intézményszervező hatással bírtak. Hasonlóképpen, az 1989-es forradalmat követő szervezeti átalakulások során ezen informális hálózatok és a továbbélő, szovjet típusú operatív reflexek átmenetileg gátolták ugyan a teljes körű alkalmazkodást a demokratikus jogállami működéshez, az intézményi kultúra mélyrétegei mégis megújító és stabilizáló erőként hatottak az utódszervezetekre. Feltételezésem szerint ez a korszakokon átnyúló, elsődlegesen intézménymegtartó és identitásképző kohéziós elem a mindenkori, az etnikai kisebbségeket,

kiemelten a magyarságot érintő irredenta hírigény, valamint az erre felépített állandó fenyegetettség narratíva volt.

H2. Az intézményi átalakulás és a külső-belső szervezeti mintákból fakadó feszültség hipotézise

Feltételezésem szerint a Securitate 1948 és 1989 közötti fejlődéstörténete nem egy merev, változatlan elnyomó szervezet képét mutatja, hanem egy mélyreható, kétfázisú szervezeti átalakulási folyamatként értelmezhető, amelyet a külső (szovjet) és a belső (hagyományos román) szervezeti minták egymásnak feszülése, majd sajátos szintézise alakított. Úgy vélem, hogy a kezdeti, szovjet mintára behozott, nyers fizikai terrort és közvetlen erőszakot alkalmazó gépezet (1948–1964) a szovjet befolyástól való eltávolodás és a nemzeti kommunista fordulat (1964–1965) szerkezeti hatásaira válaszul egy lényegesen kifinomultabb, a társadalom teljes körű megfigyelésére és ellenőrzésére kialakított politikai rendőri apparátussá alakult át. Ez a szerepváltás egy sajátos belső ellentmondást eredményezett: a korábban szovjet mintára felépített állambiztonsági szervezet a külső minta doktrinális elvetésével, de a tőlük átvett totális operatív módszertan megtartásával sikeresen tagozódott be a ceaușescui különutas politika szolgálatába. A szervezet a korábbi, királyság korabeli tradíciók reaktiválásával és saját hivatali érdekérvényesítő képességét megőrizve vált a pártállami diktatúra legfőbb hatalmi pillérévé, valamint a „nemzeti” szólamok legfőbb képviselőjévé és végrehajtójává. Feltételezésem szerint a szovjet modell és a nemzeti jelleg közötti intézményi feszültség leginkább az 1960-as évek különutas külpolitikája nyomán végrehajtott szervezeti átalakításokban, kiemelten pedig a szocialista államok elleni offenzív elhárításért felelős szervezeti egység 1960-as, 1970-es és 1980-as évekbeli fejlődéstörténetében érhető tetten.

H3. A kisebbségi ellenségekgyártás és a szervezeti önigazolás hipotézise

Feltételezésem szerint a román állambiztonság központi szervei, valamint a területi – kiemelten a magyarok lakta megyék – egységei és a szocialista országok elhárításáért felelős 0110-es egység az irredentizmus és a nemzeti kisebbségi törekvések állandó fenyegetettséggé váló beállításával olyan mesterséges, de operatíván végrehajtott ellenségekpet tartott fenn, amely elsődlegesen a szervezet saját intézményi túlélését, költségvetési beágyazottságát és politikai nélkülözhetetlenségét biztosította. Úgy vélem, hogy a Securitate a nemzetiségi veszély operatív eszközökkel történő felnagyításával igazolta saját létjogosultságát a mindenkor pártállami vezetésnek. Feltételezésem szerint ez a működési reflex – mint elsődleges identitásképző és intézménymegtartó elem – olyannyira rögzült, hogy a formális politikai rendszerváltásokon

túlmutatóan is meghatározó, hosszú távú nyomot hagyott a román nemzetbiztonsági rendszeret belső kultúráján és biztonságpolitikai gondolkodásmódján.

2.2. A tudományos célok

A román titkosszolgálatok és azon belül is a kommunista korszak állambiztonsági intézményeinek szervezettörténeti összefoglalása elemző módszerrel a román politikai vezetés és az állambiztonság viszonyának megértését szolgálja. A román szakági intézményrendszer áttekintése további rész célkitűzéseket is magában hordoz. Így a műveleti irányok elemzésével és értékelésével a szocialista táboron belül önálló politikát folytató szocialista Románia állambiztonságának a geopolitikai folyamatban játszott szerepét is feltárom.

Az általános román szervezettörténeti szakirodalom¹ alaposan elemzi az általam is tárgyalt időszak titkosszolgálatának tevékenységét, állományi összetételét, képzési intézményrendszerét, azonban a sajátos hírigények – amelyek a szervezeti felépítésben, illetve a műveleti tevékenységben politikai berendezkedéseket átívelően jelen voltak – szisztematikus feldolgozására nem került sor. Éppen ezért arra törekedtem, hogy állományi adatokkal és a műveleti tevékenységgel tárjam fel a jelenség történeti és szervezettörténeti vonatkozású tudományos komplexitását. Ezen belül kiemelt feladatommak tekintem a Securitate intézménytörténetének pontos feltárását a sztálini mintájú alapítástól a nemzeti kommunista diktatúra totális megfigyelő apparátusáig, különös hangsúlyt fektetve az 1964-es különválásra, valamint az 1978-as (a Pacepa-ügy következtében végrehajtott) kádertisztítás szervezeti hatásaira és törésvonalaira.

Összességében egy olyan dolgozat elkészítése volt a célom, amely egyszerre tekinti át a Securitate szervezeti változásait, műveleti tevékenységét és ennek jelentőségét a Varsói Szerződés állambiztonsági rendszerében, és kimutatja a főbb szervezeti jelesnégeket, amelyek párhuzamosan magukban hordozták a nemzeti és a szovjet jelleget is. Továbbá tudományos és levéltári bizonyítékokkal kívánom igazolni, hogy az elhárítási és hírszerzési reflexek, valamint a kisebbségi/irredenta fókuszú ellenségképgyártás miként teremtett működési kontinuitást a királyi és a kommunista Románia között, alapjaiban határozva meg a román nemzetbiztonsági rendszert belső kultúráját. Mivel az intézmény múltja lezáratlan – hiszen a hivatásos állomány és a hálózati tagok közül sokan ma is kortanúként élnek a román társadalomban –, a gazdag

¹ Banu, Florian – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. I.* Târgoviște, Cetatea de Scaun; Bejenaru, Liviu Marius – Țăranu, Liviu 2023: *Securitatea 1948–1989. Monografie vol. II.* Târgoviște, Cetatea de Scaun; Dobre, Florica (szerk.) 2006: *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode, vol. 1–2.* București, CNSAS – a teljesség igénye nélkül.

szervezettörténeti forrásbázis feldolgozásával jelen munka új tudományos eredményekkel járulhat hozzá a szomszédos állam nemzetbiztonsági rendszerének jobb megismeréséhez.

3. A kutatómódszertan áttekintése

A román titkosszolgálatok és az állambiztonsági szervezet 1907 és 1989 közötti történetének, belső mechanizmusainak és működési folyamatainak feltárása komplex módszertant igényelt, amely szervesen ötvözte a modern történettudomány forráskritikai szabályait a nemzetbiztonsági és a rendészettudományi elemző eljárásokkal. A kutatás elsődleges módszertani pillérét a Bukarestben, a Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács Levéltárában (CNSAS) végzett szisztematikus, többéves levéltári forráskutatás képezte. A levéltári kutatás során a CNSAS öt legfontosabb, a kutatási célok érvényességére alkalmas iratanyagát elemeztem szisztematikusan. A Dokumentációs Fond (Fond Documentar) anyagainak feltárásával a XX. század elejétől a rendszerváltásig terjedő intézmény- és szervezeti egységeket, statisztikai adatokat vizsgáltam meg. A Hálózati Fond (Fond Rețea) beszerzési és munkadosziéi (mapa anexă) révén az állambiztonsági ügynöki hálózat vonalas és területi hatékonyságát, míg az Operatív Fond (Fond Informativ) megfigyelési dossziéival (DUI) a célszemélyek és az intézmények titkos operatív feldolgozási technikáit elemeztem. Az állambiztonsági korszak Vizsgálati Fondjának (Fond Penal) nyomozati és kihallgatási jegyzőkönyvei alapján adatoltam az állambiztonság politikai rendőri jellegét, a külföldi és offenzív akciókat pedig a Külügyi Hírszerző Igazgatóság (SIE) fondjának anyagai alapján rekonstruáltam.

Különös módszertani értéket képvisel a Securitate belső szakmai folyóiratának 1968 és 1989 közötti évfolyamainak kvalitatív tartalomelemzése, amely a legmagasabb rangú állambiztonsági vezetők elméleti és ideológiai iránymutatásain keresztül közvetlen rálátást nyújtott a szervezet műveleti irányultságára. A kutatómódszertan egyik legkritikusabb eleme az elsődleges levéltári források „saját magáról alkotott intézményi képe” egyoldalúságának a feloldása más tudományos forrásokkal összevetés alapján. Ennek érdekében a jelenkori történetírás elveinek megfelelően a levéltári dokumentumokat szisztematikusan szembesítettem a hivatásos állomány által jegyzett, csaknem harminc megjelent emlékirattal és interjúkötettel (kiemelten Iulian Vlad, Cornel Nemetzi, Nicolae Pleșiță és Virgil Măgureanu visszaemlékezéseivel). E szubjektív és sok esetben önigazoló narratívákat – különösen az 1989-

es forradalomban játszott szerepük tekintetében – szigorú forráskritikai szűrőn keresztül, lakmuszpapírteszt-szerűen vettem össze a száraz levéltári tényekkel. A források háromszögelését harmadik tudományos forrás alkalmazásával, külső ellenőrzéssel tettem teljessé: nemzetközi online archívumokkal (a Woodrow Wilson Központ Hidegháborús Projektje – CWIHP, a CIA Reading Room anyagai), valamint a budapesti Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának (ÁBTL) vonatkozó, a magyar–román állambiztonsági kapcsolatokat és a magyar szervek Románia-képét rögzítő iratanyagaival. A módszertan elméleti keretét a magyar és a román összehasonlító rendészettudományi és biztonságpolitikai szakirodalom (Boda József, Finszter Géza, Finszter és Fábián Péter, valamint Cristian Troncotă és Marius Oprea elméleti munkái) határozta meg, biztosítva a szigorú és következetes terminológiai elhatárolást a funkcionális gyűjtőfogalomként használt „titkosszolgálat” és az ideológiailag terhelt „állambiztonság” között. Az irredentizmus mint állandó ellenségkép-konstrukció vizsgálatánál Révész Béla elméleti modelljét alkalmaztam, amely a titkosszolgálati hírigények meghatározásának belső diszfunkcióit és a szervek politikaközelségét elemzi, bizonyítva, hogy a kisebbségi veszély operatív felnagyítása a szervezet bürokratikus önfenntartó és önigazoló mechanizmusainak közvetlen terméke volt. A kapott kvalitatív és történeti adatokat végül kronologikus és tematikus struktúrába rendeztem, és a lineáris intézménytörténeti narratívát a függelékben elhelyezett, konkrét, magyar vonatkozású operatív ügyeket bemutató esettanulmányokkal mélyítettem el, biztosítva a kutatás tudományos objektivitását, érvényességét és hitelességét.

4. A vizsgálat tömör leírása fejezetenként

Dolgozatom 3. fejezetében a Román Királyság két világháború közötti belső politikai viszonyait és külső, a határvédelemre épülő biztonsági törekvéseit vizsgáltam meg. Részletesen feltártam a katonai hírszerzés, a miniszterelnökség alá tartozó Különleges Hírszerző Szolgálat (SSI), valamint a polgári politikai rendőrség (Siguranța) szervezeti tevékenységét és belső tagozódását. A levéltári iratok alapján bebizonyítottam, hogy a királyi korszak védelmi szervei által kidolgozott belső működési kultúra, az ügynökök beszerzésének módjai, valamint a nemzeti kisebbségek – kiemelten az erdélyi magyarság – elleni állandó gyanakvás és hírgyűjtési igény rejtett módon átmentődött a későbbi, kommunista időszak állambiztonsági gépezetébe is.

A 4. fejezetben a Securitate felállítását és hatalmi helyezkedését vizsgáltam a negyedik Groza-kormánytól a Gheorghiu-Dej-korszak végéig. A fejezetben a szovjet katonai megszállást követő hatalomátvételt és az 1948-ban létrehozott új politikai rendőrség, a Securitate első évtizedeit elemeztem. Bemutattam, miként épült fel a szervezet a szovjet tanácsadók közvetlen irányításával, és hogyan zajlottak mélyreható belső átalakítások a pártállami diktatúra igényei szerint. Továbbá a szakirodalom és a levéltári források segítségével igazoltam a nemzeti kommunista fordulat hatásait, a szovjet irányítók 1964-es hazaküldését, valamint annak a folyamatnak a kezdetét, amely során a román állambiztonság az erdélyi magyar kisebbség és a magyar társszervek ellen fordította a titkos felderítés eszközeit.

Az 5. fejezetben tárgyaltam a Ceaușescu-féle nemzeti kommunista diktatúra és az állambiztonság totális megfigyelőapparátusának 1965-től 1989-ig bekövetkezett szervezettörténeti változásait. A vizsgálat ezen része Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülésétől a rendszer bukásáig tekinti át az állambiztonsági szervek tevékenységét. Elemeztem a nyers erőszak helyébe lépő, a társadalom egészét behálózó pszichológiai és titkos megfigyelési rendszert, valamint a tiszti állomány szakmai képzésének átalakítását. Különös figyelmet fordítottam a terrorelhárító alakulat (USLA) felállítására, valamint a hírhedt 0110-es egység tevékenységére, amely kifejezetten a szocialista országok – elsősorban Magyarország – elleni kémelhárításért felelt. Levéltári adatokkal bizonyítottam, hogy a szervezet a magyar irredentizmus veszélyének mesterséges felnagyításával és az ellenségkép állandó fenntartásával biztosította saját politikai nélkülözhetetlenségét és költségvetési támogatását a diktátor személyi kultuszában.

A 6. fejezetben a román diktatórikus rendszer összeomlását és a titkosszolgálati szervek átalakulásának nehézségeit elemeztem. A fejezetben a 1989. decemberi eseményeket, a Securitate hivatalos megszüntetését, valamint az azt követő új titkosszolgálati intézmények megalakulásának kezdeti lépéseit vizsgáltam meg. Feltártam a hivatásos állomány belső bizonytalanságát, a parancsok megtagadását és a hatalom átmentésére irányuló titkos törekvéseket. Elsődleges források alapján mutattam be, miként határozta meg a régi állambiztonsági szervezet felbomlása és tagjainak átmentése a rendszerváltás utáni új román titkos szervek belső működési kultúráját.

5. Következtetések

Az első és a második világháború közötti békeévekben a Román Királyság titkosszolgálati intézményrendszere jelentős szervezettörténeti fejlődésen ment át, amely rendkívüli állománynövekedéssel is járt. A nemzetközi militarizmus és a szélsőséges irányzatok hatalomra kerülésével, valamint a geopolitikai szövetségi rendszerek megváltozásával a Román Királyság belpolitikai helyzete is ingataggá vált, és még a második világháború kirobbanása előtt diktatúrába torkollott. Azonban az 1938-tól a belpolitikát uraló diktatúra sem tudott politikai és társadalmi stabilitást teremteni, hiszen az európai hatalmi átrendeződés és az új nemzetközi szerződések az első világháborút lezáró megállapodás-rendszert alapjaiban megváltoztató biztonsági architektúrát alakítottak ki, amely Romániát is érzékenyen érintette, a belpolitikában újabb és újabb diktatórikus változtatást eredményezett.

A két világháború közötti román titkosszolgálati rendszert a háborús helyzetből békeállapotra való átmenet, illetve az új államalakulatból fakadó kihívásokra adott komplex válaszok jellemezték. Az SSI (Titkos, később Különleges Hírszerző Szolgálat) – amely a húszas években önállósítani tudta magát, majd ötvözte a francia, az angol és a német szervezeti és műveleti tapasztalatokat – önálló entitássá válva csak az állam vezetőjének tartozott beszámolási kötelezettséggel. A kor viszonyaihoz mérten meglepően fejlett operatív technikai eszközparkkal, fotó-, filmlaboratóriumokkal, telefonlehallgató rendszerekkel és nagy teljesítményű dekódolószolgáltatással rendelkezett.

A bel- és külpolitikai kihívásokra pedig komoly hálózati felderítéssel – főleg Varsó, Bécs, Prága irányába – reagált. A kiépült titkosszolgálati rendszert teljes fennállási ideje alatt a politikai befolyásolás tette sérülékennyé, előbb a királyi diktatúra, majd a 138 napig tartó legionárius önkény. Ezek a politikairezsim-váltások megelőzik a vizsgálat tárgyát képező rendszerváltásokat (1945, 1989), azonban kiváló viszonyítási mintát adnak az intézményi folytonosság, a megszakítottság jelenségének tanulmányozásához, hiszen az *intézményi kontinuitás rejtett elemének* jelenléte a feldolgozott szak- és emlékező irodalom alapján bizonyosságot nyert, vagyis az irredenta hírigény már a húszas évektől jelen volt a hírszerző és kémelhárító szervezetek műveleti kötelezettségeiben.

A moszkvai politikai rendszet szolgálalkú másolása aránytalan intézményi átalakulási folyamatot váltott ki Romániában is, kezdve az állomány folyamatos és erőltetett bővítésétől az önálló állambiztonsági minisztériummá alakításon át a szovjet politikai fordulatra rezonálva és a költségvetési realitások kényszere alatt az állambiztonságnak a belügy intézményrendszerébe

integrálásig. Az ilyen, a „proletárforradalomnak” elkötelezett emberek mindegyik népi demokrácia útjára lépett országban megjelentek. A politikai rendőrség felállításánál a szovjetizálás és a kommunista rezsimek „demokratikus vívmányainak” védelmének eszközeként alkalmazták őket, és ebben Románia sem volt kivétel. Ennek eredményeként a személyzeti politikában, akárcsak a társadalmi élet számos más területén, a politikai tényező és az ideológia meghatározó szerepet játszott. Az olyan elvek és jelszavak, mint a proletariátus diktatúrája, az osztályharc és az osztályharc kiélezése, súlyosan befolyásolták az emberek közötti kapcsolatokat, módosítva a korábbi időkben megszokott társadalmi normákat, egyensúlyokat és az állami berendezkedés hagyományos hierarchiáit.

Mivel az ejtőernyőzött belügyi és politikai rendőrségi kulcspozícióba került káderek a szovjet ihletésű „pozitív megkülönböztetés” termékei voltak, azoknak, akik ebbe az „elit” kategóriába kerültek, teljes odaadással kellett szolgálniuk idegen érdekeket, illetve ebből fakadóan a kiszolgáló struktúra is hasonló mintázatot követett. Ebben a körben jó tulajdonságnak számított az „egészséges társadalmi származás” és az „osztályellenség iránti gyűlölet”, továbbá intézményi vonásként a „nagy, felszabadító szovjet nép” és a „szocializmus nagy hazája, a Szovjetunió” iránt tanúsított ragaszkodás, amelyet akkoriban minden jó Securitate-tisztnél alapvetőnek tekintettek. E feltételek teljesítéséért cserébe a Securitate biztosította káderei számára a társadalom által rettegett intézményhez tartozást. Mindezek a hatások, strukturális átszervezések egy szovjet mintájú, a korábbi szervezeti kultúrát háttérbe szorító szervezeti struktúrát eredményeztek.

Ceaușescu 1965-ös hatalomra jutásától Pacepa tábornok 1978-as szökéséig az 50-es évekbeli önkényeskedések formális elítélése után megkísérelték az intézmény modernizálását, más standardok bevezetését úgy az emberi erőforrások, mint a logisztika, a munkamódszerek és a jogi keretek tiszteletben tartása terén. Azoknak a jelentős szervezeti változásoknak, melyekre 1968-ban (a CSS különválása a BM-től), 1972-ben (a DSS-t/Securitatét újra a BM-be olvasztották), 1973-ban (a DIE létrehozása) és 1978-ban (a DSS újbóli létrehozása) került sor, az volt a céljuk, hogy leegyszerűsítsék a biztonsági apparátust és jobban elhatárolják egymástól a részlegek hatásköreit, hogy ne legyenek átfedések. Ugyanekkor zajlottak az RKP és a Securitate között az utolsó összecsapások az elsőbbségért. Ez a korszak volt a Securitate operatív szervezeti bürokratizálódásának ideje is. Ion Mihai Pacepa tábornok dezertálása végleg a párt javára döntötte el ezeket a konfrontációkat, ugyanakkor az intézmény utolsó fázisába lépett. Az utolsó korszak Pacepa szökésétől, 1978 júliusától 1989 decemberéig, a rendszer bukásáig tart. Ez az állambiztonsági intézményi szerkezet megcsontosodásának és teljes átpolitizálódásának időszaka, amikor a rendszer vészjóslóan visszatért a lakosság „politikai

korrektségének” felügyeletére, azaz a totális elhárításra, amit a valós, biztonsággal kapcsolatos feladatok egyre nyilvánvalóbb elhanyagolása és a napi tevékenység túlzott átideologizálása kísért. Éppen ez a megcsontosodás vezetett el az 1989-es forradalom váratlan és a Securitate részéről előre jelezhetetlen bekövetkezéséhez.

6. Új kutatási eredmények és a hipotézisek érvényesülésének összegzése

Noha leíró jellegű munkák születtek az elmúlt évtizedekben a román titkosszolgálatokról, a teljes XX. századra kiterjedő és az említett szervek intézményrendszerét részletesen feldolgozó kötet még váratott magára. Ennek a hiánynak a pótlására vállalkoztam ezzel a dolgozattal.

A romániai Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács (CNSAS) releváns fondjainak forrásfeltárásával, valamint az adatok kritikai elemzésével új tudományos eredményeket értem el. Ezeket az eredményeket – a bevezetésben rögzített tudományos problémafelvetések és hipotézisek szigorú rendjét követve, az empirikus fejezetek részkövetkeztetéseivel szembesítve – az alábbiak szerint összegzem:

1. A román titkosszolgálatok történetének vizsgálata tágabb időkeretben lehetőséget nyújtott a királyi Románia és a kommunista diktatúra politikai és geopolitikai folyamatainak szakági (hírszerző és kémelhárító) értelmezésére. Kutatásom nívumaként levéltári forrásokkal bizonyítottam, hogy a magyar nemzetiségű állampolgárok, illetve a Magyarországról érkező „nacionalista-irredenta veszély” elhárításának doktrínája nem a szovjetizált Securitate találmánya volt. Ez a hírigény és műveleti reflex a két világháború közötti királyi SSI (Serviciul Special de Informații) szerves öröksége, amely a politikai berendezkedések változásával csupán ideológiai-legitimációs köntöst cserélt, de szervezeti elsődlegességét megőrizte. A 3.5. alfejezet empirikus adatai igazolták, hogy a korai, Gheorghiu-Dej-féle korszakot jellemző, szovjet mintájú állambiztonsági modell mélyrétegeiben az irredenta hírigény több szervezeti egység meghatározó és állandó feladata maradt. Az elhárítási tevékenység folytonossága az 5. fejezetben elemzett nyugati (olasz, francia, amerikai) hírszerzési vektorok tükrében az utolsó pillanatig, 1989 decemberéig nemhogy csökkent volna, de fokozódott, bizonyítva, hogy az irredenta hírigény mindvégig kohéziós elemnek számított. Mindezek alapján **igazoltam** az eredeti feltevésemet, mely szerint **a korszakokon átnyúló, elsődlegesen intézménymegtartó és identitásképző kohéziós elem** a mindenkori, az etnikai kisebbségeket és így a magyarságot is érintő **irredenta hírigény, valamint az erre felépített állandó fenyegetettség narratíva rendszerektől függetlenül jelen volt.**

2. A kutatás során arra kerestem a választ, miként alakult át a korai Securitate nyers, fizikai elnyomásra tervezett, szovjet tanácsadók által dominált gépezete (1948–1964) egy kifinomultabb, a társadalom megfigyelésére épülő apparátussá. A hipotézis annyiban igazolódott, hogy a szervezet hibrid módon alakult át: a moszkvai politikai rendészeti modell doktrinális elvetésével, de a tőlük átvett totális belső operatív módszertan és a személyzeti politika „egészséges társadalmi származás” elvének megtartásával tagozódott be a ceaușescui különutas politika szolgálatába. Ugyanakkor a források tükrében a hipotézis finomításra szorult a személyi állomány etnikai összetételét illetően. A 4.8. alfejezet bizonyította, hogy a hatvanas évek közepétől megindult a tisztikar radikális „orosztalanítása”, a Szovjetunióban végzett káderek háttérbe szorítása és a vezetői pozíciók románosítása. Levéltári adatokkal cáfoltam a memoárirodalom azon toposzait, amelyek a nemzetiségi kádereknek túlzott dominanciát tulajdonítottak a rendszer fenntartásában: a vezető pozíciókat betöltők többsége valójában román etnikumú volt. Az intézmény a hetvenes évekre professzionalizálódott, saját nemzeti iskoláiban képezte tisztjeit, és a történeti protokronizmusból fakadó nemzeti jelleget Vladimir Tismăneanu szavaival élve egyfajta etnocentrikus radikalizmusként, a belső legitimitáció eszközeként alkalmazta. Összességében az a tudományos felvetésem **igazolódott, miszerint az intézményi átalakulás és a külső-belső szervezeti mintákból fakadó feszültség jelen volt a vizsgált korszakban a román titkosszolgálatoknál.**

3. Ennek a tudományos eredménynek rendészettörténeti szempontból a probléma fókuszát a szervezeti folytonosság és az ideológiai-szakmai átalakulás dinamikája adta. A Pacepa-szökés kiváltotta kényszerű intézményi átalakítások és az állambiztonsági intézményi szerkezet későbbi megcsontosodása, valamint az 1989-es forradalom alatti intézményi tehetetlenség közötti egyenes vonalú, kauzális összefüggés körvonalazódik dolgozatomban. Ennek alapján igazoltam, hogy a tábornok szökése végleg a párt (RKP) javára döntötte el az apparátus és a nomenklátúra közötti elsőségi rivalizálást, és az állambiztonságot a professzionális külső hírszerzéstől a totális, paranoid belföldi lakossági elhárítás felé kényszerítette. Az 5. fejezet kronologikus szervezettörténeti vizsgálata (1968., 1972., 1973., 1978. évi átszervezések) kimutatta, hogy a Pacepa utáni utolsó szervezettörténeti korszakban a valós biztonsági feladatok elhanyagolása és a napi tevékenység túlzott átideologizálása szűrt és torzított jelentési mechanizmusokat eredményezett. A pártvezetés elvárásaihoz igazított információáramlás rendszerszintű vakságot okozott, és a Securitate gigantikus mérete ellenére saját bürokráciájának csapdájába esett, így az 1989-es belső társadalmi robbanás (Temesvár, Bukarest) eszkalációját és láncreakcióját képtelen volt objektíven prognosztizálni. Ezek alapján igazoltam a H2. hipotézis második felét és részben a H3. hipotézist: **az intézményi átalakulás**

és a külső-belső szervezeti mintákból fakadó feszültség állandó volt, illetve bebizonyosodott a román állambiztonság ellenségképgyártása és szervezeti önigazolása.

4. Az ellenségképgyártás funkcionális modelljét, továbbá a szervezeti önigazolást is sikerült bemutatnom. A tudományos probléma elméleti horizontját az adta, hogy a román titkosszolgálatok az irredentizmus mint külső-belső ellenségkép állandó ébrentartásával biztosították saját intézményi legitimációjukat és politikai nélkülözhetetlenségüket. A kutatás során arra fókuszáltam, hogy a román állambiztonsági apparátus – kiemelten a szocialista országok elhárításáért felelős 0110-es egység és a területi, megyei igazgatóságok – magatartásmintáit elmezzem. Az 5. fejezet záró következtetései – a Stasitól származó 1988-as jelentéssel összhangban – feltárták, hogy a Securitate állománya a saját egzisztenciális status quójának (hatalom, szakmai karrier) fenntartásában volt érdekelt. Az 1989-es krízishelyzet összetettségéből adódó lehetőségek közül azonban a szervezet vezetése a legkisebb veszteség pragmatikus elvén alapuló önvédelmi taktikát választotta: a politikai rezsim feltétlen védelmét feladva passzivitásba vonult, illetve részleges együttműködést alakított ki a Nemzeti Megmentési Fronttal (FSN). Ez a szervezettörténeti szempontból sikeres taktikai váltás, valamint a korábban felhalmozott, funkcionális hálózati és információs tőke közvetlen magyarázatot ad arra, hogy az állomány miért tudott szinte azonnal, zökkenőmentesen átlépni az 1990 utáni új nemzetbiztonsági struktúrákba (SRI, SIE), tartós és hosszú távú nyomot hagyva a modern román biztonságpolitikai gondolkodásmódon.

5. Utolsó tudományos eredmény a történeti léptékváltás (fókuszváltás) módszertani alkalmazása a makroszintű szervezettörténet és a mikroszintű sűrű leírás szimbiózisában.

A dolgozat módszertani újdonsága, hogy szakított a hazai történetírásban megszokott, kizárólag leíró jellegű vagy pusztán intézménytörténeti megközelítéssel. Új módszertani eredményként a történeti léptékváltás (fókuszváltás) technikáját alkalmaztam: a makroszintű szakági szervezettörténeti narratívát (intézményi struktúrák, jogi keretek, hatásköri változások) a történelemtudományban elismert *sűrű leírás* módszerével ötvözve szisztematikusan bontottam le a mikroszintű esettanulmányok, a konkrét célszemélyek és az operatív műveleti jelenségek szintjére (mint például Iosif Constantin Drăgan emigrációs ügye vagy a 0110-es egység megyei szintű iratanyagai). Ez a módszertani szimbiózis tette láthatóvá és ellenőrizhetővé a vizsgált átmeneti korszakok szervezeti és működési kontrasztjait, egyúttal empirikusan bizonyítva a hipotézisek belső összefüggéseit. A módszer érvényességét a forráskritikai háromszögelés biztosítja: az intézményi parancsok, dekrétumok és statisztikai összesítések közvetlenül szembesíthetővé válnak a terepen megvalósult hálózati jelentésekkel és célszemélyi sorsokkal, továbbá az emlékező irodalom szubjektív világával

7. A kutatási eredmények hasznosításának lehetőségei, ajánlások

A vizsgált korszakban Románia két rendszerváltoztatást is megélt, az elsőt, a kényszerített átalakulást a királyságból a kommunista népi demokráciába, majd a másodikat az 1989-es forradalmi évben, amikor újabb erőszakos események eredményeképpen alapján változott meg a társadalmi berendezkedés, azaz diktatúrából a demokratikus berendezkedés irányába indult el keleti szomszédunk. A román titkosszolgálatok alaposabb ismeretével közelebb kerülünk mindezekhez az eseményekhez és folyamatokhoz, de az egész régió biztonságpolitikai megértéséhez is.

További tudományos felhasználási lehetőségek:

- a) Tudományos alapot biztosít a román titkosszolgálat-történet 1989 utáni éveinek egészen az EU-csatlakozásig terjedő átmeneti korszaka áttekintéséhez.
- b) Tovább mélyíthető a korszak szervezettörténeti feldolgozása, főleg az állomány személyi anyaga alapján, amely a bukaresti CNSAS-ban rendelkezésre áll.
- c) Szakmai háttérrel nyújt magyar–román összehasonlító szervezettörténeti kutatás és tudományos munka elkészítéséhez.
- d) Lehetőséget ad a magyar állambiztonságról kialakított kép finomhangolásához.
- e) Oktatási segédanyagként használható egyetemi összehasonlító titkosszolgálat-történeti kurzusokhoz.

8. A témakörrel kapcsolatban megjelent publikációk

Bandi István 2018: Hatékonyság, jogszerűség, nyilvánosság a román titkosszolgálatoknál 1948-tól 2016-ig (I.). *Terror & Elhárítás*, 7/1., 100–129.

Bandi István 2019: Az 1989-es romániai forradalom látható és láthatatlan aspektusai. *Rendszerváltó Archívum*, 4/4., 12–17.

Bandi István 2019: Momentul istoric 1989 în relațiile româno-maghiare în contextul schimbărilor din cadrul pactului de la Varșovia. *Revista Militară*, 21/1., 91–103.

Bandi István 2020: Az 1989-es romániai forradalomba való magyar beavatkozás kérdése. *Betekintő*, 14/2., 99–124.

Bandi István 2020: Ion Mihai Pacepa szökése és hatása a román hírszerző szolgálatokra. *Nemzetbiztonsági Szemle* (online), 8/4., 21–44.

Bandi István 2020: On the Access to Secret Service Documents in the Archives of the College for Examining the Archives of the Securitate in Bucharest. *National Security Review: Periodical Of The Military National Security Service*, 2020/2., 65–79.

Bandi István 2021: A historical overview of the romanian surveillance service from its establishment after world war 2 to the regime change in 1989. *National Security Review: Periodical Of The Military National Security Service*, 7/1., 5–19.

Bandi István 2021: Chapters on the Activities of the Emigration Department of the Romanian Intelligence from the Sixties to the Change of Regime. *National Security Review: Periodical Of The Military National Security Service*, 8/2., 5–43.

Bandi István 2021: Influențarea pseudoistoriografică a structurilor de securitate ceaușiste asupra grupărilor național-populiste din cadrul exilului românesc. Studiu de caz: „Protocronismul” lui Iosif Constantin Drăgan. In Rotaru, Liliana (szerk.): *Latinitate, Romanitate, Românităte*. Chișinău, CEP USM. 246–258.

Bandi István 2021: Mesterséges forradalom: konteók a Ceaușescu diktatúra végóráiban. *Múlt-kor: Történelmi Magazin*, 2021. december 24. <https://mult-kor.hu/mesterseges-forradalom-konteok-a-ceausescu-diktatura-vegoraiban-20211224> (utolsó letöltés: 2026.04.23.).

Bandi István 2021: Román ügynökök a magyar emigráció ellen. A román hírszerzés két ügynökének tevékenysége a hatvanas évektől a rendszerváltásig. In Palasik Mária – Pócs Nándor (szerk.): *Titkos hidak – Az állambiztonság és az emigráció kapcsolatai 1945–1989*. Budapest–Pécs, ÁBTL–Kronosz. 209–249.

Bandi István 2022: „Minden szabadság szabadságot öl!”: Az erdélyi magyarság sorsa a háború végétől az ötvenes évek elejéig. *Rendszerváltó Szemle*, 7/3–4., 15–25.

Bandi István 2022: Analiza activității românești de contraspionaj împotriva infiltrării sovietice în perioada „Epocii de Aur. In Rotaru, Liliana – Șipoș, Domițian Sorin (szerk.): *Latinitate, Romanitate, Românităte: Conferință științifică internațională*. Ediția a VI-a. Chișinău–Oradea, Lexon-Prim – Ratio et Revelatio. 510–526.

Bandi István 2022: Egy vakond a Katonapolitikai Osztályon. *Arc és Álarc*, Kommunista állambiztonság, különszám, 145–184.

Bandi István 2022: Fejezetek a Securitate Felderítő Szolgálatának tevékenységéből. A nyugati határszakaszon elkövetett jogellenes határátlépések (1968–1989). *Betekintő*, 16/2., 87–103.

Bandi István 2022: Részletek az állambiztonsági szervek 1967. júliusi titkos találkozásáról. In Zombori István (szerk.): *Ecclesiae et Historiae Servus Infatigabilis. Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség – Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány. 275–282.

Bandi István 2022: Venirea la putere a comuniștilor în Ungaria reflectată în sursele istorice ale arhivei CNSAS. *Studia Universitatis Moldaviae: Stiinte Umanistice*, 2022/10. (160.), 31–40.

Bandi István 2023: „Aki esküt tett, hogy örökké hű marad magyarságához”: Balogh Edgár a bukaresti Securitate Irattárait Vizsgáló Országos Tanács levéltári anyagainak tükrében. *Rendszerváltó Szemle*, 8/4., 78–86.

Bandi István 2023: Kém az örökkévalóságnak: Frank Wisner – Szomorú kémtörténet egy emberről, aki azt hitte, megváltoztathatja a világot. *Nemzetbiztonsági Szemle* (online), 11/1., 108–112.

Bandi István 2024: Între politicile memoriei și instituționalizarea gestionării documentelor de poliție politică: O analiză comparată a modelelor românești și maghiare: CNSAS și ABTL. *Studia Universitatis Moldaviae: Stiinte Umanistice*, nr. 10 (200), 96–102.

Bandi István 2024: Soviet intelligence activity from the 1960s to the regime change in the Securitate's Counterintelligence files. *National Security Review: Periodical of the Military National Security Service*, 2024/1., 20–37.

Bandi István 2025: Nem konvencionális módszerek az „erdélyi kérdés” megoldására 1945 és 1948 között. In Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Erdélyi metszetek: Kisebbségtörténeti tanulmányok I.* Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. 159–189.

Bandi István 2025: Tükörcserepek (Betekintés a román állambiztonsági levéltárak színfala mögé). In Hafner Zoltán (szerk.): *Megtartó erők: Gyöngyös Imre, Kabay Barna, Petényi Katalin, Gyöngyössi Bence filmjei.* Vác, CineFlex Kiadó. 151–155.

Bandi István 2023: Studenți ortodocși români din Ungaria „în atenția” Securității ceaușiste. In Rotaru, Liliana (szerk.): *Intelectualitatea română între ideologie, libertate academică și naționalism: Volumul conferinței naționale cu participare internațională.* Ediția a 2-a, 14-16 octombrie 2021. Chișinău, Editura Lexon-Prim. 271–286.

Albert Zoltán Máté – Bandi István 2023: Tildy Zoltán államfő külföldre juttatásának kísérletei és megbuktatásának külföldi visszhangja a román titkosszolgálati források tükrében. *Magyar Szemle*, 32/1–2., 85–100.

9. Szakmai-tudományos életrajz

Bandi István 1973-ban Marosvásárhelyen született. Gyermekkorát Erdélyben töltötte, a magyar történelem mélyebb megismerése iránti vágya terelte a kutatói pálya felé. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett diplomát történelem és szociológia szakon. Már egyetemi szakdolgozatában is a magyar–román kapcsolatok kérdéskörével foglalkozott, amelyben a romániai erőszakos szervek deportálásokban játszott szerepét dolgozta fel.

Szakmai pályája előbb a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutató Központjában kezdődött, majd a Kisebbségkutató Intézetben folytatódott a 2000-es évek elején. Ebben az időszakban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) egyházi tematikájú kutatásokat folytatott és ezek alapján írt tudományos munkái jelentek meg.

2011-től az ÁBTL Tudományos Főosztályának tudományos munkatársa. A tudományos főosztály keretében kiemelten kutatja a bukaresti CNSAS (Securitate Irattárát Vizsgáló

Országos Tanács) dokumentumaihoz való hozzáférés jogi és gyakorlati kérdéseit. 2014-ben hozzájárult ahhoz, hogy az ÁBTL és a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanács között együttműködési keretmegállapodás jöjjön létre, és azóta több száz iratfolyóméternyi magyar vonatkozású, román állambiztonsági, digitális iratot szállítottak az ÁBTL-be.

Az utóbbi tíz évben intenzíven kutatta és feldolgozta a XX. századi román titkosszolgálatok (Securitate) szervezeti felépítését, működési mechanizmusait és magyar vonatkozásait. Erről tanúskodik 25 szakmai tanulmány, amelyek magyar, román és angol nyelven jelentek meg tudományos kiadványokban. Etéma elmélyítésének a szándékával jelentkezett 2019-ben a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészeti Doktori Iskolájába, ahol Boda József vezérőrnagy szakmai tapasztalatával tovább pallérozta szakmai tudását. Ugyanezen évtől tovább szélesítette érdeklődési körét, és – kamatoztatva a román állambiztonsági levéltárban szerzett tapasztalatát – a Moldovai Köztársaságban az állambiztonsági iratoknak is helyet adó Állami Levéltárak Ügynökségén is kutatni kezdett. Szervezőmunkájával 2023 szeptemberében lehetővé vált az ÁBTL és a moldovai Állami Levéltárak Ügynöksége közötti együttműködési megállapodás aláírása. Ennek alapján megnyílt a lehetőség a magyar vonatkozású iratok ÁBTL-be szállítására.

A román állambiztonság témaköre mellett a katonai és a geopolitikai konfliktusok vizsgálatára is figyelmet fordított. Ion Xenofontov egyetemi tanár *Az afganisztáni háború (1979–1989)* című kötetének magyarra fordításával és szerkesztésével lehetővé tette, hogy a magyar olvasók alaposabban megismerhessék a moldovai katonai szerepvállalást a Szovjetunió afganisztáni beavatkozásában.

Tudományos-szakmai jártasságát bizonyítja számos akadémiai és egyetemi konferencián való részvétel (több mint 50 ilyen konferencia az elmúlt 10 évben), többek között a Román Tudományos Akadémia, a Bukaresti Egyetem és a Moldovai Köztársaság Állami Egyetemének szervezésében. A moldovai Tudományos Művek Tárában a neve alatt 14, román nyelven írt tudományos publikáció jelent meg. Ugyancsak említésre méltó, hogy a Magyar Tudományos Művek Tárában 85 tudományos munkája szerepel.

A doktori képzés ideje alatt oral history kutatásokat is folytatott, amelynek eredménye a *Határeset* című kötetben jelent meg, amely Bella Árpád határőrtiszt életútinterjúján keresztül mutatja be az 1989-es páneurópai piknik és a határőrizet zárt világát.

Összegezve eddigi tudományos tevékenységét megállapítható, hogy Bandi István kutatásai az állambiztonság története, a magyar–román kapcsolatok és a hidegháborús hírszerzés területén alapvető fontosságúak. Tudományos pályafutása során kiemelten foglalkozott a Securitate tevékenységével, a kisebbségkutatással, valamint olyan globális konfliktusok rejtett hátterével,

mint a Szovjetunió afganisztáni beavatkozása. Jelenleg az ÁBTL tudományos kutatója, munkássága pedig szorosan összekapcsolódik a kelet-közép-európai múlt feltárásával.